

พัฒนาการและบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย

ศรีสุวรรณ จรรยา¹

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง พัฒนาการและบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย 2) ศึกษาบทบาทในการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในด้านต่าง ๆ และ 3) เสนอแนวทางในการปรับปรุงการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย โดยวิธีการศึกษาจะศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารเผยแพร่ บทความ งานวิจัยต่าง ๆ และข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสัมภาษณ์ทั้งทางตรงและโทรศัพท์ โดยจัดแบ่งกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนออกเป็น 11 กลุ่ม ตามแนวทางของ ICNPO

ผลจากการศึกษา พบว่า พัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ เกิดขึ้นในสังคมไทยก็เพราะความต้องการของคนในสังคมที่ต้องการการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม หรือต้องการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม โดยไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นองค์กรภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากภาครัฐถูกมองว่าไม่สามารถทำหน้าที่ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างทั่วถึงหรือทันต่อเหตุการณ์ องค์กรพัฒนาเอกชนจึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศไทยและทั่วโลก

¹ เลขาธิการสมัชชาองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
เลขที่ 577 ถนนประชาอุทิศ แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10310

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย สามารถสรุปบทบาทในภาพรวมได้ว่า เป็นบทบาทในการทำงานภาคประชาชนหรือประชาสังคมในการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เทียบเคียงไปกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อตรวจสอบ เฝ้าระวัง และสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ทำหน้าที่ทั้งการประสานงานกับหลาย ๆ องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ร่วมมือกับบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือกลุ่มต่าง ๆ ในการทำงาน ในหลายบทบาท คือ 1) บทบาทในด้านการบรรเทาและช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในสังคมหรือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ 2) บทบาทในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ หรือการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับกลุ่มบุคคลเป้าหมาย 3) บทบาทในการสื่อสาร เผยแพร่ รณรงค์ บอกกล่าวให้สังคมได้รับรู้ สังวร รวมทั้งการนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของสังคม และ 4) บทบาทในการตรวจสอบ เฝ้าระวัง และติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายรัฐ รวมทั้งนโยบายต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และนำเสนอแนะนโยบายที่เหมาะสมต่อสังคม เป็นต้น

สำหรับข้อเสนอแนะในการศึกษา คือ องค์กรพัฒนาเอกชนควร มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมอื่น ๆ ทำงานเชิงสมานฉันท์กับหน่วยงานภาครัฐ ขยายฐานของแนวร่วม ลดความขัดแย้งในการเผชิญหน้าลง พัฒนาบุคลากรให้เป็นมืออาชีพ สร้างบุคลากรให้เป็นผู้ใฝ่รู้ เผชิญหน้ากับความจริง และยอมรับความผิดพลาดขององค์กร ขณะเดียวกันภาครัฐควรออกกฎระเบียบหรือกฎหมายที่ยอมรับการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนให้มากขึ้น

Abstract

The Objectives of the study on developing and roles of Non - governmental Organizations (NGOs) of Thailand are 1) study on developing of Thai NGOs 2) study on roles and responsibilities of Thai NGOs 3) recommendation on working adjustment method of Thai NGOs. Public documents, articles and research were be used for secondary data. Direct and indirect interview were used for primary data. The NGOs were divided into 11 groups base on the ICNPO rules.

NGOs had been established in Thailand because people would like to be a part of social problem solving and social developing. This might be because people think that governmental organizations alone are not enough to develop the country. Besides, there is skepticism that the government may not have sufficient capacity to perform this task.

It can be concluded that the NGOs represent public sector and public interest, working side by side with the government towards sustainable social development. Bringing about social fairness, NGOs are to monitor, observe and solve problems with the governmental sector. Their role are also to coordinate with governmental sector, private sector, people, organizations and agencies on many matters; 1) To provide assistance and support to underprivileged people and victims of disasters; 2) To strengthen

learning process, restore indigenous knowledge; 3) To communicate, campaign, raise awareness and present recommendations to prevent and solve social problems; 4) To observe and follow up on government work and policy affecting people, natural resources, environment, social, economy, and come up with proper policies to address those challenges

Recommendations for NGOs are to form a network, which would work different sectors in the society. NGOs should be active in reducing confrontations and reconcile conflicts. In addition, they should focus on building capacity of their personnel to be proactive in learning, problem solving and analysis. To support this, the government should create rules or regulation to facilitate the work of NGOs.

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ เอ็นจีโอ หลายคนอาจจะไม่รู้จักรู้จัก แต่หลายคนอาจจะรู้จักดีทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ เพราะมักจะปรากฏเป็นข่าวในหนังสือสารมวลชนวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์อยู่เสมอ มีหลายกลุ่มหลายจำพวก หลายประเภท และอาจจะถูกมองว่าเป็นพวกนักประท้วง นักกดดัน นักคัดค้าน พูดจาไม่ค่อยเข้าหูมากนัก เป็นพวกแข็งกร้าว ยอมหักไม่ยอมงอ ไม่ยอมโอนอ่อนให้กับรัฐบาล หรือกับสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่ยุติธรรม เป็นต้น แต่ในอีกมุมหนึ่งหลายคนก็อาจจะเห็นเอ็นจีโอ ทำงานด้านการณรงค์บอกกล่าว เฝ้าระวังเตือนภัย ให้กับประชาชน ทั้งเรื่องสิทธิมนุษยชน เรื่องการศึกษา เรื่องการพัฒนา เรื่อง

แรงงาน เรื่องสิ่งแวดล้อม เช่น การรณรงค์การทิ้งขยะ การรณรงค์ให้ป้องกันวันพิษ การรณรงค์ให้ช่วยกันรักษาความสะอาด การรณรงค์ให้ช่วยกันปลูกต้นไม้ ดูแลต้นไม้ เป็นต้น หลายคนอาจจะสงสัยว่าบุคคลที่ทำงานเหล่านี้มีบทบาท มีที่มา มีกิจกรรม มีแนวคิด อุดมการณ์ของการทำงานกันอย่างไร ทำไมประเทศยิ่งพัฒนาไปมากเท่าไร ทำไมจึงมีเอ็นจีโออยู่เต็มบ้านเต็มเมืองไปหมด และเอ็นจีโอมีกี่กลุ่ม กี่ประเภทกันแน่ การศึกษาวิจัย “พัฒนาการและบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย” จะนำเสนอและอธิบายคำตอบเหล่านี้ให้กระจ่างมากขึ้น

วิธีการศึกษา

ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่นำมาศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้จะเป็นองค์กรเอกชนด้านต่าง ๆ ซึ่งการจำแนกองค์กรใช้หลักการจำแนกของระบบ International Classification of Non Profit Organization (ICNPO) แบ่งเป็น 11 กลุ่ม คือ

- 1) กลุ่มวัฒนธรรมและสันทนาการ (Culture and Recreation)
- 2) กลุ่มการศึกษาและวิจัย (Education and Research)
- 3) กลุ่มสุขภาพอนามัย (Health)
- 4) กลุ่มบริการสังคม สังคมสงเคราะห์ (Social Services)
- 5) กลุ่มสิ่งแวดล้อม (Environment)
- 6) กลุ่มการพัฒนาชนบทและเมือง (Urban and Rural Development)
- 7) กลุ่มกฎหมาย การรณรงค์ และการเมือง (Advocacy, Legal and Politics)
- 8) กลุ่มองค์กรการกุศล อาสาสมัคร (Philanthropic Intermediaries and Voluntarism Promotion)

9) กลุ่มกิจกรรมระหว่างประเทศ (International Activities)

10) กลุ่มศาสนา (Religion)

11) กลุ่มสมาคมธุรกิจและผู้ประกอบการวิชาชีพ (Business and Professional Associations)

วิธีการศึกษา ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - dept Interview) โดยตรงและทางโทรศัพท์ เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการ คือ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และ พัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย ผลงาน กิจกรรม ตาม วัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของการเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชน สถานภาพและบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ถึงสภาพทั่วไป พัฒนาการ และบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย ภาพรวมองค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) ประกอบการอธิบาย โดยนำเอาข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์และจากเอกสารมาใช้ประกอบกัน ในการวิเคราะห์ความเหมาะสมของบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน จะพิจารณาจัดแบ่งประเภทของแต่ละองค์กรพัฒนาเอกชนที่แสดงบทบาทในแต่ละด้านที่เป็นหลักขององค์กร ที่ปรากฏผลจากการศึกษา

ผลการศึกษา

องค์กรพัฒนาเอกชน หรือที่มักเรียกกันโดยทั่วไปว่า “เอ็นจีโอ” (Non - governmental Organizations : NGOs) ซึ่งถ้อยคำนี้ถูกเรียกขานเป็นครั้งแรก ในที่ประชุมสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2503 หรือกว่า 46

ปีมาแล้ว ในที่ประชุมครั้งนั้นเห็นว่า การดำเนินงานพัฒนาประเทศของระบบราชการโดยทั่วไป มักมีขีดจำกัดค่อนข้างสูง การจะอาศัยแต่เพียงภาครัฐอย่างเดียวไม่สามารถดูแลแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างทั่วถึงได้ จึงมีแนวคิด ว่าสมควรให้องค์กรภาคเอกชน ซึ่งมีอยู่แล้วเข้ามาช่วยดำเนินการบางด้านที่เห็นว่า มีประสิทธิภาพมากกว่า

กรณีประเทศไทย คำที่ใช้เรียกชื่อองค์กรเช่นนี้มีอยู่ ได้แก่คำว่า “องค์กรพัฒนาเอกชน” (Non - governmental Organizations หรือ NGOs) “องค์กรสาธารณะประโยชน์” (Public - interest Non governmental Organizations หรือ PINGOs) และ “องค์กรประชาสังคม” (Civil Society Organizations)

ในระหว่างคำที่ใช้เรียกชื่อทั้ง 3 ชื่อตั้งข้างต้นนั้น ดูเหมือนว่าเป็นมาจนถึงปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่และที่คุ้นเคยเรามักจะเรียกกันว่า “องค์กรพัฒนาเอกชน” หรือ “เอ็นจีโอ” แต่ในขณะนี้และเวลาข้างหน้าต่อไปดูเหมือนการเรียกขานองค์กรเช่นนี้ว่า “องค์กรหรือภาคประชาสังคม” กำลังมาแรงขึ้นภายใต้บรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่กดดันมาให้ความสำคัญหรือเน้นแนวทางการพัฒนาที่ “นำเอามนุษย์มาเป็นศูนย์กลาง” หรือ “แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน” ในการพัฒนา หรือแนวทาง “การพัฒนาจากล่างขึ้นสู่บน” แทนที่แนวทาง “การพัฒนาจากบนลงสู่ล่าง” ที่เป็นมาแต่เดิม นอกจากนั้นแล้วก็อาจจะมีการเรียกชื่อเป็นอื่นกันอีกออกไปบ้างแม้จะไม่มากนัก เช่นเรียกว่า “องค์กรการกุศล” “องค์กรอาสาสมัครเพื่อสังคม” หรือ “องค์กรภาคประชาชน” เป็นต้น

พัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย

องค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทยนานแล้ว เพียงแต่ทว่าในอดีตบทบาทของการทำงานยังไม่เป็นที่รับทราบกันอย่างแพร่หลายเท่าในปัจจุบันเท่านั้น แต่แฝงอยู่ในรูปองค์กรศาสนา ที่มีกิจกรรมการเผยแผ่และให้การช่วยเหลือพร้อมกับคำสอนทางศาสนานับแต่ยุคสุโขทัย ยุทธยา ธนบุรี จนถึงยุครัตนโกสินทร์ นอกจากนั้นยังอยู่ในรูปองค์กรการกุศลต่าง ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ยามสงคราม โรคระบาด หรือในยุคข้าวยากหมากแพง เป็นต้น ต่อมาเมื่อสังคมไทยขยายตัวมากขึ้นมีการติดต่อทำมาค้าขายกับชนชาติต่าง ๆ ก็ทำให้มีการไหลบ่าทางวัฒนธรรมและผู้คนต่างถิ่นเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น เช่น คนจีนโพ้นทะเล ทำให้เกิดองค์กรการกุศลในการให้ความช่วยเหลือผู้อพยพ และการช่วยเหลือคนในกลุ่มเดียวกัน และในท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงในสังคมในยุคข้อมูลข่าวสารที่กว้างไกลและรวดเร็ว ปรากฏการณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ก็เริ่มเด่นชัดมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกกลไกหนึ่งของสังคมไทย ที่ได้ร่วมพัฒนาสร้างสรรค์ประเทศให้พัฒนาและก้าวหน้าขึ้นไปอย่างถูกทิศทางมากขึ้น

หลังจากที่สังคมไทย ได้ผ่านยุคสมัยของการพัฒนาบ้านเมืองมาอย่างยาวนาน บทบาทในเชิงภาครัฐแม้จะยังคงเข้มแข็ง แต่บทบาทของภาคเอกชน ภาคประชาชน ก็หาน้อยหน้าไม่ กลับเริ่มมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นสมาคม เป็นมูลนิธิ หรือกลุ่มผลประโยชน์ เพิ่มขึ้นตามลำดับ หากจะแบ่งเป็นยุค หรือช่วงของการพัฒนาการต่าง ๆ ตามเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ๆ แยกออกมาเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น ดังนี้

ช่วงที่ 1 ก่อน พ.ศ. 2500 (ยุคก่อเกิด)

ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 องค์การเอกชนที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นองค์การเอกชนที่มาจากต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการบริการทางสังคมที่เน้นหนักทางด้านการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ กล่าวคือ กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นหนักทางด้านสวัสดิการสังคม ในรูปแบบสังคมสงเคราะห์ และเป็นองค์การอาสาสมัครเต็มรูปแบบ (Private Voluntary Organizations) (บัณฑูร อ่อนดำ, 2527: 35) นอกจากนั้นการก่อตั้งลูกเสือไทย ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 และสภาอุณาโลมแดง (ปัจจุบัน คือ สภากาชาดไทย) ก็เป็นต้นแบบที่สำคัญของงานด้านบริการสังคมสงเคราะห์ นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งสมาคมสตรีไทยแห่งสยามขึ้น ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่เดียวกันกับสมาคมแรงงานนรธางในปี พ.ศ. 2475 ซึ่งก่อนหน้านี้ ยังมีแนวความคิดที่คล้าย ๆ กันของ YMCA ที่เข้ามาในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2450 สถาบันแมคแคน ปี พ.ศ. 2450 องค์การพิทักษ์เด็กแห่งสหรัฐอเมริกา (Save the Children Federation) ในปี พ.ศ. 2475 และสมาคมทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ซึ่งเริ่มเข้ามาทำงานในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2501

ช่วงที่ 2 พ.ศ.2500 - 14 ตุลาคม พ.ศ.2516(ยุคเปลี่ยนผ่าน)

เป็นช่วงแห่งทศวรรษแห่งการพัฒนา เพราะเริ่มมีการวางรากฐานการพัฒนามากขึ้นหลังจากการขึ้นเถลิงอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี หลังจากกลับจากการไปรักษาตัวที่ประเทศสหรัฐอเมริกา กลับมาพร้อมกับนำแนวคิดของตะวันตกมากำหนดให้มีการจัดตั้งสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นมาเพื่อวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ต่อมา จึงเพิ่มเอางานด้านสังคมเข้าไปด้วย จนกระทั่ง

ถึงช่วงที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่สำคัญทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองครั้งสำคัญของประเทศ คือ เหตุการณ์ที่ ขบวนการนักศึกษา และประชาชนได้ร่วมกันเดินขบวนประท้วง และขับไล่ ผู้บริหารประเทศในช่วงนั้นออกไป

ช่วงที่ 3 หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ถึง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 (ยุคเสรีเบ่งบาน)

เหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2516 กระทบต่อสังคมไทยในทุกด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม คนไทยเริ่มมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น มีการก่อตั้งองค์กร เอกชนที่เป็นอิสระ และมีการบริหารงานโดยคนที่มีอุดมการณ์ที่มองการพัฒนาสังคมเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำมากขึ้น ทำให้เกิดกระแสการ ตื่นตัวและการเติบโตของกระบวนการนักศึกษา และกระบวนการชาวนา ชาวไร่ ที่สามารถเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างที่ไม่เคยปรากฏมา ก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองไทย องค์กรเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่มีการ จดทะเบียน แต่ตั้งขึ้นตามอุดมการณ์และการรักษาผลประโยชน์ของ ผู้ด้อยโอกาสในสังคม และมีการเรียกร้องให้มีการกระจายทรัพยากรไปสู่ คนยากจนในชนบทให้มากกว่าคนในเมือง ปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว ทำให้ ขบวนการองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทยเติบโตขึ้นอย่างมาก กลุ่มบุคคล และองค์กรจำนวนมากได้สัมผัสกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทั้งใน เมืองและชนบท เริ่มมีการทบทวนประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาและ ได้ข้อสรุปบทเรียนร่วมกันในหมู่องค์กรอาสาสมัครเอกชน และพัฒนา กลายมาเป็นแนวทางการพัฒนาในช่วงที่สาม ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ การเน้นบทบาทของประชาชนในฐานะที่เป็นผู้พัฒนาตนเอง (Subject of Development) ไม่ใช่ผู้ถูกพัฒนา (Object of Development)

ช่วงที่ 4 หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ถึง พ.ศ. 2523 (ยุคชบเซา)

เมื่อเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ถือว่าเป็นยุคตกต่ำขององค์กรพัฒนาเอกชน กิจกรรมต่าง ๆ ถูกจำกัดขอบเขต นักศึกษาและคนหนุ่มสาวจำนวนมากต้องหนีเข้าไปในป่า ต้องจำใจเข้าร่วมงานกับขบวนการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แม้ว่าแท้ที่จริงแล้วจะไม่ได้มีแนวคิดและอุดมการณ์ที่ขึ้นชอบลัทธิคอมมิวนิสต์เลยก็ตาม แต่ไม่มีทางเลือกใดที่เหมาะสมกว่า ในช่วงนั้นนอกจากการยอมรับการเข้าร่วมในขบวนการคอมมิวนิสต์หรือพวกฝ่ายซ้ายแล้ว การทำงานพัฒนาส่วนใหญ่ทั้งในชนบทและในเมืองก็กลับเข้าสู่ยุคชบเซา มีเพียงงานด้านเด็กสตรี คนชรา คนพิการ และการศึกษาที่ไม่ได้รับผลกระทบมากนัก เพราะเป็นองค์กรการกุศลที่เป็นของชนชั้นสูง ในช่วงที่บรรยากาศทางการเมืองค่อนข้างตึงเครียดนี้ งานพัฒนาในชนบทไม่คึกคัก ส่วนงานในเมืองส่วนใหญ่ถ้าจะมีก็จะเป็นงานด้านรณรงค์เพื่อให้ปล่อยนักโทษทางการเมืองในยุค 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เสียเป็นส่วนใหญ่

ช่วงที่ 5 พ.ศ. 2523 - พ.ศ. 2527 (ยุคฟื้นฟู)

หลังจากที่รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประกาศใช้นโยบาย 66/23 เพื่อสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ เปิดโอกาสให้มีการนิรโทษกรรมให้กับผู้ที่หลงผิด หนีเข้าป่า ไปอยู่กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ให้สามารถเข้ามาร่วมพัฒนาชาติไทยได้ สถานการณ์ต่าง ๆ จึงค่อย ๆ ดีขึ้น องค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มที่ไม่ได้จดทะเบียนก็เริ่มต้นฟื้นฟูกิจกรรมองค์กรของตน เริ่มดำเนินกิจกรรม มากขึ้น ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ก็มักจะมาจากขบวนการนักศึกษา ชาวไร่ชาวนาที่เคยเข้าป่า พร้อมกับมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มใหม่ ๆ เกิดขึ้น

มากมาย มีความเข้มแข็งมากขึ้น ๆ ตามลำดับ องค์กรพัฒนากลุ่มใหม่ ๆ เหล่านี้เริ่มมาจากกลุ่มชนชั้นกลางมากขึ้น แต่การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงนี้เริ่มตั้งคำถามของตนเองว่า บทบาทของการพัฒนาที่แท้จริงควรเป็นเช่นไร นอกจากการมองการพัฒนาชนบทแล้ว การหันมามองการพัฒนาในเมืองก็เริ่มมีมากขึ้น อันเนื่องมาจากการอพยพเข้าเมืองของชาวบ้าน แรงงาน ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในเมืองมากขึ้น ทั้งปัญหาที่อยู่อาศัย แรงงาน และสิ่งแวดล้อม

ช่วงที่ 6 พ.ศ. 2528 ถึง พ.ศ. 2533 (ยุคแบ่งบาน)

มีการเปลี่ยนแปลงภายในของวงการองค์กรพัฒนาเอกชน สืบเนื่องจากช่วงก่อนหน้านี้ มีการผลักดันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ที่ต้องการให้องค์กรพัฒนาเอกชนต่างจังหวัด รวมตัวกันทั้งในระดับภาคและระดับประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เห็นรูปร่างขององค์กรพัฒนาเอกชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และเพื่อสะดวกในการติดต่อประสานงาน จึงทำให้เกิดมีการเลือกผู้แทนขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างจังหวัดแต่ละภาค เป็นคณะกรรมการ เรียกว่า “คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช)” (เรื่อง สุขสวัสดิ์, 2540: 32) นอกจากนั้นนโยบายของการพัฒนาประเทศของรัฐบาลในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และการกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค เพื่อนำไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Countries - NICs) ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาล อันเนื่องมาจากการปล่อยมลพิษต่าง ๆ ออกสู่ธรรมชาติ โดยขาดมาตรการที่ควบคุมที่ชัดเจนเพียงพอ และนับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มมาก

ขึ้น เกิดความขัดแย้งกันเพิ่มมากขึ้นในการแย่งชิงทรัพยากร เช่น สถานการณ์การปลูกยูคาลิปตัสในภาคอีสาน (พ.ศ. 2532) การทำนาเกลือที่ ลุ่มน้ำเสียว (พ.ศ. 2533) กรณีแทนทาลัม ที่จังหวัดภูเก็ต (พ.ศ. 2529) การ คัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน (พ.ศ. 2529) โครงการจัดสรรที่ทำกินให้กับ ผู้ยากไร้ (พ.ศ. 2531) การกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำสนามกอล์ฟของกลุ่มนายทุน การปั่นราคาที่ดิน การส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวจนเกินขนาดที่ธรรมชาติจะ รองรับได้ มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วเกิดช่องว่างของคนรวย กับคนจน ซึ่งนำไปสู่ธุรกิจการค้าผู้หญิงเจริญเติบโตมาก ซึ่งรวมถึงการฆ่า ตัวตายของकुณสืบ นาคะเสถียร (พ.ศ. 2533) ที่ห้วยขาแข้ง ก่อให้เกิดกระแส อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั่วประเทศ รวมทั้งกระแสสิ่งแวดล้อมระดับโลกที่เกิดขึ้น จากการศึกษากลุ่มนักวิชาการในภาคพื้นยุโรปที่ได้รับการแต่งตั้ง จากสหประชาชาติ ในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ก็มีส่วนสำคัญประการหนึ่งในการผลักดันให้กระแส สิ่งแวดล้อมเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในประเทศไทย ก่อให้เกิดองค์กรพัฒนา เอกชนด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นจำนวนมากตามมา

ช่วงที่ 7 พ.ศ. 2534 ถึง พ.ศ. 2540 (ยุคท้าทาย)

ความเคลื่อนไหวที่เด่นชัดของช่วงนี้ คือ การเติบโตของกลุ่ม ประชาสังคม (Civil Society) อย่างรวดเร็ว อันสืบเนื่องมาจากนโยบาย การเปิดประเทศของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่มีนโยบายเปลี่ยนสนาม รอบเป็นสนามการค้า มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การค้า อย่างรวดเร็ว มีการพัฒนาก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภค สาธารณูปการ อย่างมากมาย มหาศาล โครงการแล้วโครงการเล่า การขยายตัวของการสร้างหมู่บ้าน จัดสรร การแก่งำไรจากราคาที่ดิน จนกลายเป็นการปั่นราคาที่ดินกัน

อย่างมากมาย จนมีข่าวลือตลอดออกมาหนาหูมากเกี่ยวกับประโยชน์ที่มิควรได้จากเงินเปอร์เซ็นต์หรือค่าคอมมิชชั่นของรัฐบาลและนักการเมืองจากโครงการต่าง ๆ จนประชาชนเริ่มตระหนักเห็นและยอมรับการก้าวหน้าของฝ่ายการเมืองไม่ได้ เกิดวิกฤตการณ์ข่าวสารที่เกี่ยวกับบุฟเฟต์คาร์บินเนทหรือคอร์ปชั่นของข้าราชการและนักการเมือง จนนำไปสู่การยึดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) และได้นายกรัฐมนตรีคนใหม่จากคนนอก ซึ่งทำให้สังคมไทยปลื้มใจกับการมีนายกรัฐมนตรีที่มีภาพลักษณ์แห่งความโปร่งใสในการบริหารงาน ในยุคนี้ได้มีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้ทันสมัยมากขึ้นหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติว่าด้วยการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ยอมรับบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม โดยการอนุญาตให้องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมสามารถมายื่นจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลกับกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (ในสมัยนั้น) ได้ พร้อมกับการระบุให้มีการจัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นกองทุนในการสนับสนุนกิจกรรมที่สร้างสรรค์ด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

หลังจากนั้นไม่นานเมื่อคณะ รสช. พยายามที่จะสืบทอดอำนาจของตนเอง ยังผลให้เกิดขบวนการต่อต้านจากสังคมไทยทั่วไปทั้งนิสิตนักศึกษา เ็นจีโอ และประชาชน โดยเฉพาะแกนนำผู้ชุมนุมส่วนใหญ่ที่เป็นคนชั้นกลางในกรุงเทพมหานคร ที่รับรู้ข้อมูลข่าวสารได้เร็วที่สุดในสังคมไทย ก่อให้เกิดกลุ่มประชาสังคมแนวใหม่ขึ้น คือ กลุ่มสังคมมือถือ

กลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มสังคมชั้นกลาง ยันกลุ่มคนพึงวิทย์ จส. 100 ซึ่งองค์กรที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะเป็นองค์กรประชาชนหรือองค์กรชาวบ้าน (Peoples Organizations) มีทั้งในเมืองและต่างจังหวัด ซึ่งรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ตามประเด็นวิกฤตปัญหาใดปัญหาหนึ่งร่วมกัน จนนำไปสู่วิกฤติปัญหาวันที่ 17 - 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 เรียกว่า “พฤษภาทมิฬ”

ประเด็นสิ่งแวดล้อมยังคงเป็นประเด็นสำคัญในการเจรจาระดับโลก โดยเฉพาะกระแสของการประชุมว่าด้วยความยากจนและการพัฒนาหรือการประชุมสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ณ กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. 2535 นโยบายของภาครัฐเริ่มหันมาให้ความสนใจต่อกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนมากยิ่งขึ้น (Public Participate) ในโครงการพัฒนาและในโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เกิดการผลักดัน (ร่าง) พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ... ขึ้น พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 ผลักดันการกระจายอำนาจ (De-centralization) ก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจโครงการพัฒนาใหญ่ ๆ ของภาครัฐมากขึ้น ในเวทีประชาพิจารณ์ (Public Hearing) และการบังคับให้โครงการพัฒนาใหญ่ ๆ ต้องทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA)

ช่วงที่ 8 พ.ศ.2540 – ปัจจุบัน (ยุคประชาธิปไตยนายทุน)

ในช่วงนี้บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชาวบ้าน องค์กรทางวิชาการ และองค์กรทางสื่อ มีความเข้มแข็งมาก โดยที่ขบวนการประชาสังคม ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชาวบ้าน ได้ร่วมกันเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2534 เสียใหม่

จนได้รับรัฐธรรมนูญใหม่ขึ้นมาทั้งฉบับโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน
เต็มที่ บางคนเรียกว่า “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” และประกาศใช้เมื่อ
11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 โดยมีสาระสำคัญในการส่งเสริมและคุ้มครอง
สิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง
และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐมากขึ้น ตลอดจนปรับปรุงโครงสร้าง
ทางการเมืองให้มีเสถียรภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้ โดยความ
คำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนเป็นสำคัญ องค์กรพัฒนาเอกชนใน
ยุคนี้ เริ่มมีการติดตาม เฝ้าระวัง ตรวจสอบการดำเนินนโยบายของ
รัฐบาลมากขึ้น เมื่อมีความไม่ชอบมาพากลก็มักจะออกมาเรียกร้อง
กดดัน หรือฟ้องร้องต่อศาลอยู่ตลอดเวลา การรวมตัวกันขององค์กร
ชาวบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ มีมากขึ้น เช่น กลุ่มเกษตรกรรายย่อย
ภาคเหนือ กลุ่มเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน
ภาคใต้ กลุ่มขบวนการชาวนาไทย กลุ่มสมัชชาคนจน กลุ่มเหล่านี้ถือว่าเป็น
ตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ในท้องถิ่นตนเอง เพื่อเรียกร้อง
ผลประโยชน์ ค่าตอบแทนจากผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาของ
ภาครัฐในอดีตที่ผิดพลาด เนื่องจากช่องทางของการติดต่อสื่อสารกันของ
องค์กรต่าง ๆ เป็นไปได้สะดวกรวดเร็วขึ้นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์
(Computer) โทรศัพท์มือถือ (Mobile) อินเทอร์เน็ต (Internet) องค์กร
พัฒนาเอกชนจึงทำงานกันในรูปแบบเครือข่ายมากขึ้น เช่น เครือข่ายสลัม 4
ภาค เครือข่ายการจัดงานสิ่งแวดล้อม เครือข่ายแรงงาน เครือข่าย
ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรม
มลพิษ เครือข่ายผู้พลวยอันเนื่องมาจากการทำงาน เป็นต้น

จากการที่องค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ต่างทำงานตามบทบาท
ของตนอย่างเป็นอิสระในสมัยอดีต เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการทำงานกัน

ในรูปแบบเครือข่ายกันมากขึ้น ซึ่งกลายเป็นพลังผลักดันที่มีศักยภาพมากขึ้น การรวมตัวกันประท้วง หรือกดดันรัฐบาลของสมัชชาคนจนที่หน้าทำเนียบรัฐบาลถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เด่นชัดยิ่งในความเป็นเครือข่าย เพื่อกดดัน เรียกร้อง หรือต่อรองกับอำนาจรัฐ ให้รัฐมีนโยบายมาแก้ไขปัญหาให้กับคนชั้นล่าง และผลอันเนื่องมาจากนโยบายในอดีตที่สะสมผ่านมาของภาครัฐ ซึ่งนับวันปัญหายังจะยิ่งเพิ่มทวีคูณมากขึ้น

การเลือกตั้งโดยใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ถึงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ยังผลให้รัฐบาลพรรคไทยรักไทย ที่มี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้น สามารถก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีได้ พร้อมกับการใช้นโยบายสวดยหู่ ที่เรียกว่าประชานิยม (Populism) แต่เพียงไม่นานผลของนโยบายประชานิยมดังกล่าว ก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์มากมายตามมาอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของหนี้ให้เกิดขึ้นมากขึ้นในกลุ่มชาวบ้านในชนบท เนื่องจากเกิดภาวะฟุ่มเฟือย ใช้เงินผิดประเภท และบางส่วนคิดว่าเป็นเงินของรัฐบาลที่มาแจกประชาชน ทำให้เกิดกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อการเฝ้าดูพฤติกรรม และนโยบายของรัฐบาลตามมา เช่น กลุ่ม FTA - watch ที่เฝ้าติดตามนโยบายการเปิดการค้าเสรีของรัฐบาล ที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชน โดยเฉพาะชาวไร่ ชาวนา เกษตรกร การคัดค้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เช่น การคัดค้านการแปรรูปการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) การคัดค้านบริษัทสุราเข้าตลาดหลักทรัพย์ เป็นต้น การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้เริ่มประสานเครือข่ายกว้างขวางในระดับโลกมากขึ้นมีการเชื่อมโยงทั้งข้อมูลและข่าวสารถึงกันตลอดเวลาผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต และบางครั้งก็ส่งสมาชิกเข้าร่วมประท้วงนโยบายของประเทศมหาอำนาจในเวทีโลก เช่น การประท้วงการประชุม

องค์การการค้าโลกที่โตฮา ที่เม็กซิโก ที่ฮ่องกง และที่อื่น ๆ ในอนาคต รวมทั้งการคัดค้านนโยบายของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือไอเอ็มเอฟ เป็นต้น การเกิดกลุ่มต่อต้านรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในนาม “กลุ่มพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตย” และกลุ่มสนับสนุนขึ้นทั่วแผ่นดิน จนในที่สุดเมื่อสังคมเกิดความขัดแย้งกันมากขึ้นรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ก็ถูกคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ก็ได้เข้ายึดอำนาจรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และได้ให้นายกรัฐมนตรีพอลเพียงคนใหม่ชื่อ พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ พร้อมคณะรัฐมนตรีที่เรียกขานกันว่า คณะรัฐมนตรีผู้เฒ่า หรือชิงแก่ ที่ส่วนใหญ่เอาคนเกษียณอายุราชการแล้วมาเป็นรัฐมนตรี เหตุการณ์ของสังคมดูจะสงบขึ้น แต่ก็เชื่อว่าเพียงแค่ระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น

บทบาทและพัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชน ยังคงดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่องดูจะเป็นคู่ขนานไปกับการพัฒนาของสังคมไทย และเฝ้าติดตามนโยบายของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่อไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบางครั้งอาจจะแข็งแกร่ง บางครั้งอาจจะอ่อนปวน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคม บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นพลวัตร (Dynamic) ตลอดเวลานั่นเอง

การจำแนกองค์กรพัฒนาเอกชนโดยใช้หลักการจำแนกของระบบสากล (International Classification of Non Profit Organization : ICNPO)

แนวการศึกษาบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนไทยตามมาตรฐานที่สามารถอ้างอิงตามหลักวิชาการได้จึงจำแนกประเภทขององค์กรพัฒนาเอกชนตามหลักสากล ซึ่งได้สรุปเป็นบทบาทและกิจกรรม

ที่เกี่ยวกับการให้บริการต่อสังคม การเสริมสร้างประชาสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และการณรงค์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 11 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 วัฒนธรรมและสันทนาการ (Culture & Recreation)

องค์กรพัฒนาสังคมในยุคแรกอยู่ในรูปของวัฒนธรรมและสันทนาการเป็นส่วนใหญ่ องค์กรทางวัฒนธรรมซึ่งปรากฏในรูปของการปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันนั้นเพราะวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต ไม่สามารถแยกส่วนที่เป็นวัฒนธรรมหรือสันทนาการ ออกจากกันได้ กิจกรรมทางสังคมซึ่งมักจะทำหน้าที่อนุรักษ์และฟื้นฟูกิจกรรมพื้นบ้านหลาย ๆ อย่าง ทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ของการฟื้นฟูจิตใจจิตวิญญาณ สร้างสำนึกท้องถิ่น สำนึกชาติพันธุ์ และทางด้านสันทนาการให้ความสนุกสนานในลักษณะการละเล่น การแสดงดนตรี ละคร เป็นต้น รวมทั้งเพื่อความบันเทิง แต่กระบวนกรด้านโลกาภิวัตน์ มีผลในการฟื้นฟูภูมิปัญญาพื้นบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นประเด็นทางวัฒนธรรมที่สำคัญ มีการรื้อฟื้นผลิตภัณฑ์พื้นเมืองและวิถีชีวิตแบบเดิมโดยใช้วัฒนธรรมเป็นตัวนำ การปลุกวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกรักชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของและการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นปรากฏการณ์ที่มีให้เห็นในช่วง 2 - 3 ปีหลังมานี้

กลุ่มที่ 2 การศึกษาและวิจัย (Education & Research)

องค์กรทางด้านการศึกษาและวิจัยส่วนใหญ่สนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียนและสังคม ในวงกว้าง และเข้าข่ายงานบริการสังคมมากกว่างานรณรงค์ องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานทางด้านวิจัย ส่วนใหญ่ก็จะมีสออดแทรกอยู่ในองค์กรพัฒนาเอกชนประเภทต่าง ๆ ทั้งทางด้าน

สิ่งแวดล้อม การพัฒนาชนบท การสังคมสงเคราะห์ หรือแม้แต่ทาง การเมือง องค์กรพัฒนาเอกชนด้านการศึกษาในระดับประถมและ มัธยมศึกษายังมีองค์กรที่ให้บริการการศึกษาในแนวทางและรูปแบบของ การศึกษาเพื่อเข้าถึงกลุ่มเด็กที่เข้าถึงได้ยาก กลุ่มชนเผ่า กลุ่มเด็กหญิง เด็กชนบท หรือขยายการเข้าถึงการศึกษาให้ทั่วถึงมากขึ้น ในระดับ อุดมศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนด้านการศึกษามีอยู่ 2 กลุ่ม คือ องค์กร ที่สนับสนุนและพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน การวิจัย และสมาคมทาง วิชาการ การรณรงค์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น กลุ่มองค์กรด้าน การศึกษามองว่า กิจกรรมของกลุ่มเป็นกิจกรรมที่เสริมกิจกรรมขององค์กร รัฐเสียมากกว่า แต่มีสิ่งพิเศษเพิ่มขึ้นจากกิจกรรมขยายฐานและเกิดกลุ่ม เคลื่อนไหวในด้านการเสริมสร้างประชาสังคม และการสร้างความเข้มแข็ง ให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้ปรากฏผลเป็นรูปธรรมในเรื่องของ การยอมรับการศึกษาทางเลือก และการเกิดกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ

กลุ่มที่ 3 สุขภาพอนามัย (Health)

องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสุขภาพรวมตัวกันจาก 2 สาเหตุหลัก คือ

- 1) จากการรวมตัวกันตามความสนใจในปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ร่วม ทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาให้บริการด้านการแพทย์ ให้ข้อมูลความรู้แก่ ประชาชนให้รู้จักพึ่งตนเอง ตลอดจนผลักดันแก้ไขปัญหในระดับชาติ และ
- 2) จากการรวมตัวตามกลุ่มวิชาชีพ เป็นการรวมตัวของกลุ่มแพทย์ เภสัชกร เพื่อการแลกเปลี่ยนและหาทางแก้ไขปัญหากลุ่มวิชาชีพเดียวกัน

องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสุขภาพอนามัยมีจุดกำเนิดจาก การรวมตัวเป็นกลุ่ม และต่อมาได้ขยายตามลักษณะขององค์กรออกไป ต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม เพ็ญจันทร์ ประดับมุข (2540: 147) ได้จำแนก

รูปแบบของการประชาสัมพันธ์ด้านสาธารณสุขไว้ 4 รูปแบบ โดยให้ความหมายของภาคประชาสังคมว่า หมายถึง องค์กรและกิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่นอกขอบเขตภาครัฐ มีจิตสำนึกของการร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งกลุ่มประชาชน และปัจเจกชนที่สนใจร่วมในกิจกรรมสาธารณะ รูปแบบทั้ง 4 คือ 1) องค์กรอิสระสาธารณะประโยชน์ 2) องค์กรวิชาชีพ 3) กลุ่มองค์กรประชาชนที่รวมตัวโดยการเริ่มจากประชาชน และ 4) องค์กรประชาชนที่รวมโดยรัฐ

สำหรับประเทศไทยปัญหาพื้นฐานที่เป็นปัญหาพิเศษในสถานการณ์ต่าง ๆ ก่อให้เกิดกลุ่มกิจกรรมทางสาธารณสุขและอนามัยที่มีความหลากหลาย ซึ่งอาจจะแบ่งแยกออกได้หลายกลุ่ม และองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสุขภาพอนามัยที่กำลังมาแรงเป็นที่นิยมมาก คือ กลุ่มแพทย์ทางเลือก หรือสาธารณสุขทางเลือก ที่เน้นวิธีการรักษาที่แตกต่างไปจากวิชาการแพทย์สายหลัก การรณรงค์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น กิจกรรมเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสุขภาพอนามัยในปัจจุบัน มักมีการทำงานในรูปแบบเครือข่ายต่าง ๆ เป็นพลังอันสำคัญในการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญหลายเรื่องในระดับที่ต่างกัน การตื่นตัวของประชาชนด้านสุขภาพอนามัยและสิทธิในการได้รับการคุ้มครองในฐานะผู้บริโภค เครือข่ายองค์กรคุ้มครองผู้บริโภคมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ และสามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายใหม่ ๆ ขึ้นมาก

กลุ่มที่ 4 บริการสังคม สังคมสงเคราะห์ (Social Services)

องค์กรพัฒนาเอกชนรูปแบบดั้งเดิมส่วนใหญ่มักจะทำงานกันในรูปของงานด้านบริการสังคม หรือสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งองค์กรที่อิง

ศาสนา แต่ไม่ได้มุ่งสอนคำสอนแต่เพียงอย่างเดียว แต่ทำหน้าที่องค์การ การกุศลและให้บริการสังคม ในขณะเดียวกันการบริการสังคมก็เห็นชัด ที่สุดในประเด็นเรื่องการให้ความรู้หรือการศึกษา และการดูแลสุขภาพอนามัย ของประชาชน การทำงานในด้านงานการบริการสังคม การสังคม สงเคราะห์มักจะแบ่งกันออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนแรก งานบริการ สวัสดิการสังคม เป็นงานช่วยเหลือประชาชนในภาวะยากลำบากหรือ สมควรได้รับการดูแลจากสังคม ซึ่งจะเป็นการให้บริการช่วยเหลือและ ค้ำคอง ส่วนที่สอง งานบรรเทาสาธารณภัย อุบัติภัย การกู้ภัย ส่วนที่ สาม งานสนับสนุนช่วยเหลือด้านการครองชีพ การฟื้นฟูอาชีพ เป็นการ เน้นการช่วยเหลือในค่าใช้จ่ายในการครองชีพและช่วยเหลือรายได้

องค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มนี้มุ่งทำงานเพื่อกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เป็นหลัก เช่น กลุ่มทำงานด้านคนพิการ ผู้สูงอายุ เด็กกำพร้า และการให้ ความช่วยเหลือกรณีฉุกเฉิน เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม มีกลุ่มแม่บ้านเหล่าทัพ ศิษย์เก่าโรงเรียนที่มีชื่อเสียง และองค์กรที่ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กผู้ยากจน ก็รวมอยู่ในกลุ่มนี้ การให้บริการสังคมในลักษณะนี้เป็นการให้บริการระดับ บัณฑิต ลักษณะ “ช่วยการครองชีพและรายได้” เป็นหลัก เนื่องจากองค์กร กลุ่มนี้มีจำนวนมาก การให้บริการจึงมีให้เห็นมาก ลักษณะการทำงาน คล้ายคลึงกับกิจกรรมของกลุ่มศาสนา โดยมีกิจกรรมเชิงการกุศลและการ บริจาค โดยที่ผู้ที่อยู่ในองค์กรไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง

กลุ่มที่ 5 สิ่งแวดล้อม (Environment)

การก่อเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย นับย้อนหลังไปได้เมื่อ ประมาณ 40 ปีมาแล้ว แต่ในยุคแรกนั้นมีเพียง 2 - 3 องค์กร โดยมีนิยม

ไพโรธสมาคมเป็นองค์กรแรกสุด ตั้งก่อน พ.ศ. 2500 เช่นเดียวกับสยามสมาคม ซึ่งมีงานด้านอนุรักษ์เป็นสาขาหนึ่ง นอกจากงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นงานหลัก สยามอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2512 ชมรมดนตรีกรุงเทพ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2518 และเมื่อ พ.ศ. 2526 ได้มีการก่อตั้งมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งประเทศไทย กรณีเฮลิคอปเตอร์ชนสัตว์ป่าที่ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อประมาณ พ.ศ. 2515 เป็นเชื้อไฟนำสู่เหตุการณ์ต่อเนื่อง กรณีเรียกร้องรัฐธรรมนูญ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 องค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มเติบโตและมีความหลากหลายจนถึงกรณีต่อต้านเขื่อนน้ำโจน พ.ศ. 2530 - 2531 นับได้ว่าเป็นการรวมพลังของคนหลายสาขาอาชีพ และเป็นจุดรวมที่ทำให้คนและองค์กรที่มีความห่วงใยหรือทำงานในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ติดต่อร่วมงานกัน มีการสร้างเครือข่ายทั่วประเทศ มีความหลากหลายองค์กร ทั้งที่ทำงานเฉพาะในชุมชนหรืออนุรักษ์เฉพาะเรื่องไปจนถึงองค์กรระดับชาติ ระดับนานาชาติ และด้วยเพราะพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ให้การยอมรับบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้จดทะเบียนกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาจดทะเบียนกับกระทรวงฯ จึงรวมตัวกันเป็น “สมัชชาองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” และทำงานในเชิงประสานงาน ผลักดันและขับเคลื่อนนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกันมากขึ้น

กลุ่มที่ 6 การพัฒนาชนบทและเมือง (Urban and Rural Development)

องค์กรในกลุ่มนี้ทำงานเกี่ยวกับงานการพัฒนา ทั้งส่วนที่เป็นการพัฒนาเมืองและชนบท รวมการพัฒนาด้านการเกษตรสาขาต่าง ๆ ตลอดจนการพัฒนาอาชีพและฝึกอาชีพ เครดิตและธุรกิจชุมชนก็รวมอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย นับว่าเป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมที่ชัดเจนและมีการรวมกลุ่มที่ชัดเจนในรูปแบบ กป. อพช. และเครือข่ายต่าง ๆ ในระยะต้น ๆ คือ หลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 และ พ.ศ. 2519 และนโยบาย 66/23 มีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนเกิดขึ้นมากมาย กิจกรรมด้านพัฒนาเป็นกิจกรรมที่ชัดเจนแยกให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างองค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาและองค์กรการกุศลหรือบริการสังคมกลุ่มที่ทำงานพัฒนาด้านต่าง ๆ มีแนวคิดและปรัชญาการทำงานที่ค่อนข้างก้าวหน้า ขณะที่กลุ่มที่ทำงานบริการสังคมมีแนวคิดและปรัชญาการทำงานแบบประเพณีมากกว่า และในช่วงแรกของการทำงานขององค์กรด้านนี้จะเน้นการพัฒนา คือ การทำงานพัฒนาโดยองค์กรทำเอง ส่วนระยะต่อมา จึงเริ่มมีการปรับแผนการทำงานมาเป็นการทำงานช่วยสร้างองค์กรท้องถิ่นหรือทำงานร่วมกับองค์กรท้องถิ่น ในฐานะที่ปรึกษา มากกว่าที่จะทำทุกอย่างเองแทนชาวบ้าน

ตามหลักสากลแล้วองค์กรพัฒนาเอกชนด้านการพัฒนาชนบทและเมืองจะถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มกิจกรรม คือ การพัฒนาชุมชน ซึ่งจะมีขอบเขตที่กว้างมาก การพัฒนาเมืองและที่อยู่อาศัย และการจ้างงาน การฝึกทักษะอาชีพ สำหรับในประเทศไทยงานพัฒนาที่ทำในเขตเมืองซึ่งส่วนใหญ่ คือ ในเขตชุมชนแออัด ก็ยังเป็นงานพัฒนาที่เน้นที่คนและชุมชนที่ไม่ได้แตกต่างกันมากนักกับงานพัฒนาชนบท หรือในระดับหมู่บ้าน และไม่ได้เป็นกิจกรรมพัฒนาเมืองและที่อยู่อาศัยโดยตรงอย่างเดียวนั่น

กลุ่มที่ 7 กฎหมาย การรณรงค์ และการเมือง (Advocacy, Legal and Politics)

องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้มักทำงานข้ามกลุ่ม ซึ่งองค์กรที่ทำงานด้านรณรงค์แท้ ๆ มีไม่มากนัก แต่เมื่อมีเรื่องจะต้องรณรงค์ องค์กรด้านอื่น ๆ จะร่วมมือกันอย่างแข็งขัน ที่เห็นชัดมาก ๆ คือ องค์กรกลุ่มบริการสังคมที่ทำงานด้านสิทธิ องค์กรด้านสุขภาพ องค์กรกลุ่มสิ่งแวดล้อม และองค์กรกลุ่มพัฒนา ที่กลุ่มนี้รวมกันแล้วนับเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมภาคประชาชนเกือบทั้งหมด

ตามหลักสากลแล้วองค์กรพัฒนาเอกชนด้านกฎหมาย การรณรงค์ และการเมือง จะแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ 1) กลุ่มประชาชน ซึ่งรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ด้วย 2) กลุ่มประชาสังคม กลุ่มการรณรงค์ 3) กลุ่มกฎหมายซึ่งรวมถึงการบริการทางกฎหมายด้วย และ 4) กลุ่มด้านการเมือง ซึ่งในต่างประเทศจะรวมพรรคการเมืองเข้าไปด้วย แต่จะไม่นำพรรคการเมืองมาเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจากพรรคการเมืองเป็นองค์กรที่มีจุดมุ่งหมายและวาระทางสังคมระยะยาว และแต่ละพรรคการเมืองก็มีความแตกต่างกันในทางจุดยืน แนวทางด้านนโยบาย การผลักดันทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2546: 119) ได้แบ่งองค์กรพัฒนาเอกชนทางด้านกฎหมาย การรณรงค์ และเมืองออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มประชาคมหรือประชาสังคม และกลุ่มการรณรงค์หรือกลุ่มกดดันทางการเมือง โดยรวมกลุ่มด้านบริการทางกฎหมายไว้ด้วย เพราะกลุ่มด้านกฎหมายมีจำนวนน้อยและกิจกรรมก็ไม่ได้แยกจากการรณรงค์อย่างเด่นชัดมากมายนัก กิจกรรมการรณรงค์ของกลุ่มนี้มักมุ่งเน้นการติดตามวาระทางสังคม นำเสนอแนวคิด วิธีการ

นโยบาย การแลกเปลี่ยนทางสังคม ด้วยการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ให้
ข้อมูลความรู้ สร้างเวทีแลกเปลี่ยนกันทางความคิด ไม่ว่าจะด้วยแนวคิด
หรืออุดมการณ์ใด ๆ ก็ตาม การณรงค์จึงมักมีกิจกรรมทางด้านความเป็น
ประชาธิปไตย สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ความชอบธรรม การเมือง
การปกครอง ปรัชญาการพัฒนา สันติภาพ ความยั่งยืน ภูมิปัญญาไทย
พลังงาน รวมทั้งประเด็นปัญหาด้านผู้บริโภค ด้านสิทธิผู้หญิง การลด
ความรุนแรงในครอบครัว ด้านแรงงาน ด้านสาธารณสุข เป็นต้น

กลุ่มที่ 8 องค์การการกุศล อาสาสมัคร (Philanthropic Intermediaries and Voluntarism Promotion)

แนวทางการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มนี้ คือ
การบริจาค การสาธารณกุศล เป็นการให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังเงิน
กำลังทรัพย์ สิ่งของ และกำลังกาย หรือการอาสาสมัครสาธารณกุศล
กลุ่มนี้มีความใกล้เคียงกับกลุ่มสังคมสงเคราะห์มาก ที่ให้ความช่วยเหลือ
ผู้ที่ขาดแคลนในการครองชีพ องค์การการกุศลที่มักเริ่มมาจากกลุ่มคนจีน
สมาคมคนจีน สมาคมแม่ ตระกูล หรือสมาคมศิษย์เก่าของ
สถาบันการศึกษาต่าง ๆ และองค์กรท้องถิ่นที่จดทะเบียนอื่น ๆ และเป็น
กลุ่มที่มีจำนวนมาก กระจายตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยทำงาน
ด้านอาสาหรือการกุศลมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่สมัยสงครามโลก ที่เริ่ม
จากกลุ่มคนจีนที่ร่วมเก็บศพผู้เสียชีวิต จนพัฒนามาเป็นมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง
มูลนิธิร่วมกตัญญู ในปัจจุบัน (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2546: 121)

องค์กรสาธารณกุศล มีตั้งแต่ระดับปัจเจกชนที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็น
อนุสรณ์แก่สมาชิกในราชินิกุล และบุคคลที่มีชื่อเสียงในวงการต่าง ๆ
และบุคคลทั่ว ๆ ไป รวมถึงระดับบริษัทธุรกิจ วัด และมูลนิธิเพื่อการกุศล

ของชุมชนระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นองค์กรให้ทุนได้อีกด้วย ซึ่งมักเป็นมูลนิธิของบริษัท บริษัท ขนาดใหญ่ ที่มีขอบเขตของการทำงาน สาธารณกุศลหลายอย่าง เป็นที่รู้จักกันของสังคม ส่วนองค์กรอาสาสมัคร เพื่อสาธารณประโยชน์ มักเป็นกลุ่มที่ได้รับการส่งเสริมอย่างมากจาก หน่วยงานหลายส่วนของภาครัฐ และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับระบบ ราชการค่อนข้างมาก มีทั้งระดับชาติและระดับจังหวัด มีทั้งที่เป็นสมาคม และมูลนิธิ เช่น สมาคมแม่บ้านของหน่วยราชการกระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ แม่บ้านเหล่าทัพ สมาคมสตรีอาสาสมัครรักษาดินแดน สมาคม อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ สมาคมอาสาสมัครควบคุมความประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นต้น ส่วนสมาคมอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัยมี กฎหมายรองรับสถานภาพเป็นพิเศษ อันเนื่องจากมีบทบาททางด้าน ความมั่นคงของชาติด้วย

กลุ่มที่ 9 กิจกรรมระหว่างประเทศ (International)

ตามหลักสากลแล้วองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศมักจะมี กิจกรรมระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการต่างประเทศเป็นหลัก เช่น ในทางวัฒนธรรม มิตรภาพระหว่างประเทศ กิจกรรมความช่วยเหลือ ระหว่างประเทศ รวมทั้งกิจกรรมทางสิ่งแวดล้อมที่ไร้ขีดกันทางเขตแดน ระหว่างประเทศ กิจกรรมการให้บริการทางสังคมนั้น ถือว่าองค์กร ระหว่างประเทศไม่ค่อยจะมีความแตกต่างกันนักต่อบทบาทการทำงาน ด้านการให้บริการสังคมในประเทศไทย เพราะเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของการเข้ามาทำงานก็มักจะมีเหมือนกับองค์กรพัฒนา เอกชนในประเทศแทบทั้งสิ้น เพียงแต่ที่ว่าองค์กรระหว่างประเทศ อาจจะ มีเครือข่ายจากองค์กรแม่ที่อยู่ต่างประเทศคอยให้คำปรึกษา แหล่ง

เงินทุน บุคลากร ในการพัฒนาความรู้ความสามารถของทีมงาน ได้ดีกว่า องค์การส่วนใหญ่จะทำการรณรงค์ในเชิงภาพกว้างทางนโยบายระหว่างประเทศ มากกว่าที่จะมาดำเนินการเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเฉพาะจุดใดจุดหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น เพราะโดยโครงสร้างองค์กรแล้วจะทำการเคลื่อนไหวในระดับประเทศหรือระหว่างประเทศมากกว่า

3

กลุ่มที่ 10 กลุ่มศาสนา (Religion)

ตามหลักสากลองค์กรพัฒนาเอกชนด้านศาสนา หมายถึง องค์กรที่มีกิจกรรมทางศาสนาและระบบความเชื่อ เช่น กิจทางศาสนา การทะนุบำรุงศาสนา การเผยแผ่ศาสนาและคำสอน เป็นต้น (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546: 124)

กลุ่มศาสนา มีบทบาทในการเป็นที่พึ่งทางใจระดับปัจเจกบุคคล มากกว่าทำหน้าที่ด้านสาธารณประโยชน์อย่างเต็มที่ เนื่องจากกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่จะเป็นเรื่องของความเชื่อ จิตวิญญาณ แต่กลุ่มเหล่านี้ก็เริ่มขึ้นในประเทศอย่างยาวนานนับแต่กาลสมัย ในยุคที่การเผยแผ่ศาสนาเข้ามาในประเทศไทยในยุคแรก ๆ แต่ทว่าไม่ได้เป็นไปในรูปแบบองค์กรมากนัก กลุ่มองค์กรเหล่านี้มีความใกล้ชิดกับกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนทางด้านวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด บางครั้งการแยกแยะอาจจะทำได้ลำบาก บางหน่วยงานหรือบางคน อาจจะให้ทั้งสองกลุ่มอยู่ในกลุ่มเดียวกันก็ได้ เพราะในสมัยก่อนองค์กรทางศาสนามักจะผูกติดอยู่กับวัด โบสถ์ มัสยิด เสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ปัจจุบัน การแยกตัวออกมาทำงานในเชิงอิสระ เอกเทศ เริ่มมีมากขึ้น โดยมีพื้นที่การดำเนินการเป็นของตนเองมากขึ้น แต่องค์กรส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้วัด โบสถ์ มัสยิด เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมอยู่

กลุ่มที่ 11 กลุ่มสมาคมธุรกิจและผู้ประกอบการวิชาชีพ (Business and Professional)

ตามหลักสากล มักแบ่งองค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มนี้ออกเป็น 3 ส่วน คือ กลุ่มการค้า กลุ่มวิชาชีพ และกลุ่มแรงงาน ซึ่งอาจจะรวมความถึงกลุ่มสหภาพแรงงานด้วย แต่กลุ่มแรงงานส่วนใหญ่จะจดทะเบียนขึ้นตรงกับกระทรวงแรงงาน องค์กรกลุ่มนี้ทำกิจกรรมที่เน้นประโยชน์ของผู้ที่อยู่ในอาชีพเดียวกันเป็นหลัก บทบาทในการเคลื่อนไหวทางสังคมเมื่อไปรวมตัวเป็นสมาชิกขององค์กรในกลุ่มอื่น ดังนั้น ในการเคลื่อนไหวมักจะรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเป็นกระบวนการและเป็นการเคลื่อนไหวในเชิงผลักดันทางนโยบายที่เกี่ยวกับสวัสดิภาพของกลุ่มตน การเคลื่อนไหวที่เห็นชัดเจน คือ การเคลื่อนไหวทางด้านแรงงาน กรณีการเรียกร้องของสหภาพแรงงาน เพราะถ้าไม่รวมตัวกันถึงขั้นเป็นสหภาพแรงงาน ก็จะไม่มีความเพียงพอที่จะเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสมาคมวิชาชีพและองค์กรธุรกิจเกิดขึ้นมากก็เพื่อทำงานในเชิงส่งเสริม สนับสนุน และปกป้องธุรกิจ หรือวิชาชีพของกลุ่มตน แต่ก็มีกิจกรรมที่มีในลักษณะช่วยเหลือสังคมอยู่บ้าง ซึ่งในปัจจุบันก็ถือได้ว่าเริ่มมองกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น และน่าจะเป็นองค์กรที่มีศักยภาพมาก ถ้าสามารถนำจุดเด่นของความเป็นธุรกิจเข้ามาสู่ความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

สรุป

จากพัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย สามารถสรุปบทบาทในภาพรวมได้ว่า เป็นบทบาทในการทำงานภาคประชาชน หรือประชาสังคม ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เทียบเคียงไปกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อตรวจสอบ เฝ้าระวัง และสร้าง

ความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ทำหน้าที่ทั้งการประสานงานกับหลาย ๆ องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ร่วมมือกับบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือกลุ่มต่าง ๆ ในการทำงาน ดังพอจะสรุปบทบาทกว้าง ๆ ได้ดังนี้

1. บทบาทในด้านการบรรเทา ช่วยเหลือ ผู้ด้อยโอกาสในสังคม หรือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ

2. บทบาทในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการฟื้นฟู ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ให้กับกลุ่มบุคคลเป้าหมาย เพื่อต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ไปในแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน พึ่งพาตนเอง ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ช่วยปกป้องรักษาฟื้นฟูให้คงอยู่มาากขึ้น

3. บทบาทในการสื่อสาร เผยแพร่ รณรงค์ บอกกล่าวให้สังคมได้รับรู้ สังวร รวมทั้งการนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ ในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาของสังคม การกำหนดทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมพื้นถิ่น เพื่อให้สาธารณชนรับรู้ เข้าใจ และสามารถมีช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้

4. บทบาทในการตรวจสอบ เฝ้าระวัง ติดตาม การปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายรัฐ รวมทั้งนโยบายต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และนำเสนอ นโยบายที่เหมาะสมต่อสังคม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1) ควรมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายให้มากขึ้น 2) ควรมีการทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมอื่น ๆ ให้มากขึ้น ดังองค์กรภาคส่วนอื่น ๆ มาเป็นแนวร่วมให้มากขึ้น 3) ควรมีการทำงานในเชิงสมานฉันท์กับหน่วยงานภาครัฐให้มากขึ้น เพื่อร่วมกันผลักดันการเปลี่ยนแปลงที่มี

เป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาที่อยู่บนความสุขของประชาชน ความ
สงบสุขของสังคม และความเสมอภาค ความยุติธรรม ความยั่งยืนของ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ควรมีการขยายฐานของแนวร่วม
จากคนยากจน คนด้อยโอกาสในสังคม ไปสู่แนวร่วมระดับคนชั้นกลางถึง
ชั้นสูงให้มากขึ้น โดยเฉพาะคนชั้นกลาง และบริษัทห้างร้าน ที่มีจิตสำนึก
ต่อความเป็นธรรมในสังคม หรือมีความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate
Social Responsibility: CSR) มาก 5) ควรจะลดความขัดแย้งในการ
เผชิญหน้าลง มาสู่การแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการ “สันติวิธี” มากขึ้น
พยายามฟังเขาฟังเรา หาเหตุผลมาถกเถียงเพื่อให้เกิดความรู้ร่วมกัน
และหาทางออกร่วมกันในสังคมมากกว่าจะยืนกรานอยู่ฝ่ายเดียวโดยไม่
ยอมฟังเหตุผลผู้อื่น 6) ภาครัฐควรต้องเร่งออกกฎหมายมารองรับการ
ทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนให้ชัดเจนมากขึ้น การสร้างแรงจูงใจ
รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งทุน หรือสร้างแหล่งทุนภายในประเทศให้มากขึ้น
ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น เพราะองค์กรพัฒนาเอกชนก็ทำงานพัฒนาเพื่อชาติ
ประชาชน เจกเช่นหน่วยงานภาครัฐเช่นกัน 7) ควรมีการพัฒนาบุคลากร
ให้เป็นมืออาชีพมากขึ้น โดยเฉพาะองค์ความรู้ทางด้านการบริหาร
จัดการองค์กร เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงให้เกิดขึ้นกับ
อาชีพเอ็นจีโอ รวมทั้งการพัฒนาให้มีลักษณะเป็นมืออาชีพมากขึ้น 8)
ควรสร้างบุคลากรให้เป็นผู้ใฝ่รู้ อยากรู้ และกระหายต่อการเรียนรู้ 9) ควร
เผชิญหน้ากับความจริง และยอมรับความผิดพลาดขององค์กร อย่า
ยึดถือแนวคิดตนเองเป็นสรณะ เพราะเหรียญหนึ่งย่อมมี 2 ด้าน เมื่อรู้
ความผิดพลาดย่อมจะต้องเร่งหาหนทางแก้ไขปรับปรุง ยอมรับความ
คิดเห็นที่แตกต่าง อย่างเป็นสุภาพบุรุษ

บรรณานุกรม

บัณฑิต อ่อนดำ. 2527. องค์การอาสาสมัครเอกชน ก่อน 14 ตุลา 2516.

ทางเลือกการพัฒนา. 2 (2): 46 - 50.

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข. 2540. ประชาสังคมกับการแพทย์และ
สาธารณสุขไทย. **ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพ.** สุวิทย์
วิบูลผล ประเสริฐ (บรรณาธิการ). พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถาบันวิจัยสาธารณสุข.

เรือง สุขสวัสดิ์. 2540. พัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ
ตอนล่าง และตอนกลาง (อพช. นล.ก.). **ทำเนียบองค์กร
พัฒนาเอกชน 2540.** อนุสรณ์ ไชยพาน และสุภาพรรณ พลัง
ศักดิ์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการเผยแพร่
และส่งเสริมงานพัฒนา. มูลนิธิวิเทศพัฒนา.

สถาบันวิจัยสังคม. 2546. **รายงานโครงการวิจัยภาคองค์กร
สาธารณสุขประโยชน์ในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.